

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

AFRİKA
SAHRÂ-YI KEBİRİ'NDE SEYAHAT
(Bir Osmanlı Zâbitinin Büyük Sahra'da Seyahati)

Sâdık el-Müeyyed

Sunuş ve Giriş
Prof. Dr. İdris BOSTAN

ÇAMLICA

İstanbul 2015

SUNUŞ

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	V
Sunuş	VII

GİRİŞ

Azmezâde Sadık el-Müeyyed Paşa.....	XI
Hayatı ve Eserleri	XI
Azmezâde Sadık el-Müeyyed'in Eserleri	XXIII

Afrika Sahrâ-yı Kebîri'nde Seyahat Bir Osmanlı Zâbitinin Büyük Sahra'da Seyahati

Arz-ı şükran	3
Medhal	5
İade-i Ziyâret ve İntihâb-ı Efrâd.....	12
Mihmandâr ve Arkadaşlar	15
Bingazi'den Hareket	23
Sahrâ-yı Kebîr'de Ziyâfet	70
Cağbûb Zâviyesi	102
Kufra.....	116
Tavârik Tâifesi	118
Tebu Tâifesi	120
Akvâm-ı Sûdâniye'ye Bir Nazar.....	147
Kavar Memlehası.....	147
Vaday Memleketi.....	150
Bornu Kıtası.....	159
Zinder Hükümeti	162
Kaşna, Kano ve Sokoto	162
Bağirmi ve Bornu'nun Râbih Tarafından Keyfiyet-i İstîlâsı	165
Lûgatçe	173
Ekler	183
Dizin	217

Bugün tarihçiler için II. Abdülhamid döneminin en fazla dikkat çeken hususiyetlerinden biri, Osmanlı imparatorluğunun vilayetleri hakkında günümüze intikal eden çok sayıdaki rapor ve bir o kadar da seyahatname türünde eser kalmış olmasıdır. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmaya başlayan risale benzeri bu tür raporlar, özellikle belli bir coğrafyanın ve o coğrafyada hayat süren insanların gündelik hayatları kadar, ekonomik ve eğitim durumları, adetleri, inanışları, yöneticilerin olumlu veya olumsuz uygulamaları hakkında bilgi verdiği gibi, buldukları bölgenin stratejik konumu sebebiyle yabancı devletlerden oraya ilgi duyanlarla alakalı bilgileri ve bölgede oynanan oyunları inceleyen, alınması gereken tedbirleri siyasi ve askeri açıdan ele alan resmî veya yarı resmî belge niteliğinde metinlerdir.

Bu raporlar sayesinde bugün imparatorluğun en uzak bölgeleri ve vilayetleri hakkında bilgi sahibi olmak, yaklaşık yüz-yüz elli yıl önceki konumlarını tanımak mümkün olmaktadır. Bunlar arasında Yemen, Hicaz, Necid, Basra, Bağdad, Kudüs, Filistin, Halep ve Suriye gibi Arap vilayetleri ve şehirleri yanında Mısır, Trablusgarp, Bingazi, Tunus gibi Kuzey Afrika vilayetleri, hatta Sudan ile birlikte Afrika'nın Kızıldeniz ve Hind Denizi kıyısındaki liman şehirleri ve küçük devletleri, Balkanlarda yer alan Yanya, İskodra, Kosova, Üsküp, Manastır, Tuna ve diğer Bulgaristan şehirlerini saymak mümkündür. Bugün adeta her biri bir devlet olan bu vilayetlerin yakın dönem tarihleri bu belgelerin incelenmesi ile yakından ilgilidir.

Döneminin ünlü devlet adamları veya mülkî ve askerî yöneticileri tarafından hazırlanan bu raporlar bugün bizim için en kıymetli bilgi hazinelerini teşkil etmektedir. Ne yazık ki bütün bu rapor ve seyahatname benzeri eserlerin tam bir envanteri henüz çıkarılabilmiş değildir.

Bu türden eserlerin Osmanlı tarihinin son dönemi için oluşturduğu kaynak değeri yanında, her birinin kendi bölgelerine göre ayrı ayrı etüt edilmesi ve değerlendirilmesi halinde hiç şüphesiz bütün imparatorluk topraklarını yeniden tanımak ve günümüz için bazı yeni sonuçlar çıkarmak mümkün olacaktır.

Elinizdeki kitap bu tür bir rapordan oluşmuş genelde Kuzey Afrika'daki Bingazi bölgesi, özelde ise bu bölgede yaşayan Senûsî hareketinin lideri Muhammed Mehdî es-Senûsî ve müntesipleri hakkında bilgiler veren bir seyahatnamedir. Bu kitap sadece Kuzey Afrika'daki Osmanlı yönetimi ve meselelerini değil, Büyük Sahra çöllerinde aylar süren seyahatlerin gizemini, bölge insanının çöle uyum sağlamış hayat standartlarını, kabile insanların farklı karakterlerini de anlatmaktadır.

Kitap günümüz alfabesine aktarılırken -yazarının aslen Arap olması dikkate alınmakla beraber- döneminin Türkçesine müdahale edilmemiş, sadece bazı terkiplerin doğru anlaşılabilmesi için sayfa altlarına (*) yıldız işaretiyle açıklamaları yapılmıştır. Ayrıca daha geniş bir okuyucu kitlesinin yararlanacağı düşüncesiyle de kitabın sonuna bir lügatçe ilave edilmiştir.

Sâdık el-Müeyyed'in *Afrika Sahrâ-yı Kebîri'nde Seyahat* adlı kitabı hazırlanırken yazarının hayat hikayesini araştırmak ise bana düşmüştür. Arşiv çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan öğrencilerim M. Sait Türkhan ve Emel Soyer'e, bugünkü alfabe-

ye aktarılan kitap metnini yeniden kontrol ederek yazma nüshası ile karşılaştıran Selman Soydemir'e bu vesile ile teşekkür etmek isterim.

Son olarak bu tür kitapları yayımlama kararlılığı içinde gördüğüm ve bir seri oluşturacaklarını ümit ettiğim Çamlıca Basım Yayın yöneticilerine gösterdikleri ilgiden dolayı şükranlarımı belirtmeyi bir vazife bilirim.

Beylerbeyi, 8 Haziran 2008

Prof. Dr. İdris Bostan